

Fotográfiaiák

Ujfalussy Árpád – Árpának még a felesége sem becézheti – nem csak „állásszerűen”, azaz a Magyar Királyi Honvédség kötelmeinek megfelelően nősült. Neje jómódú terménykereskedő családjából a kötelező kauciót, a 30 000 pengőt könnyedén letette, s a párnak Budán, a Margit körúton tágas, három szoba-ebédlő-cselédszobás lakást vásárolt. A fiatalasszony, Stummer Hermina boldog volt, hogy a délceg, nyírott angol bajszú, kissé szögletes modorú tiszt elveszi. Ujfalussy szülei eleinte fitorogtak, hogy fiuk egy „kufár családba” nősül, de megnyugvással vették tudomásul: legalább anyagi gondjaik nem lesznek. A százados fizetése, havi 240 pengő, annak 140 pengő honvédségi pótdíja, a félárú vasúti jegy, kikapcsolódás a balatonföldvári Horthy Miklós honvédtisztüldülőben és sok más, ha nem is fényes, társadalmilag elfogadható. Ujfalussy, rég elszegényedett katonacsalád sarjaként származására és neveltetésére büszkén, örült, hogy csakis előmenetelére kell összpontosítania.

Társaihoz hasonlóan 31 évesen kötött házasságot, szerelemnek nem nevezhető vonzalom alapján. Az egybekelést inkább Hermina akarta, annak ellenére, hogy jegyességük során kiderült: vőlegényét nem annyira a házaselet, inkább a szolgálat és a karrier foglalkoztatja. Így aztán keveset társalogtak, meglehetősen szűkszavúan, ráadásul férje a gyermekáldásért sem rajongott. Egy alkalommal bosszúsan közölte: – Ahhoz legalább alezredessé nevezzenek ki.

Társadalmi életük javarészt férje tisztársaira és családjaira korlátozódott. A honvédségnél jó néven veszik, a pályafutáshoz is hasznos, de Hermina csöppet sem volt oda értük. Feddhetetlen, vonzó úrinőnek tartották, csak hogy csöppenéléssel, mert a kereskedőket – legyenek bármilyen gazdagok – lelkük mélyén megvetették. Az asszony hozománya: az ezüst és Rosenthal porcelán étkészlet, kristály poharak, perzsaszőnyegek, stílbútorok, metszett csillárok, bronzlám-

pácskák az ebéd- és vacsorameghívásokat hanglejtőssá tették, de a Stummer szülők jelenlétét sosem hiányolták, nem is érdeklődtek felőlük. Apósáék tudtak róla, de megmosolyogták. Ha kimért modorú vejük Herminának megfelel, nekik is, nem melleleg józanabbak annál, sem hogy a távolságtartás miatt keseregjenek.

A százados 1938-ban törzstiszti vizsgát tett, s a kormányzó őrnaggyá léptette elő. Ekkor helyezte a komódra a róla és katonabarátairól készült csoportképét az új rangjelzéssel. Dolgozószobájában elődeiről pingált olajfestmények függnek, a hallban Horthy Miklós nagy méretű színes nyomata, de azokhoz a maga és társai beosztását még nem ítélte elegendőnek. Az asszony egy szóval sem kifogásolta, de magában kinevette. Családi fényképeit nem akasztotta ki, mert nagyszülei dunántúli gazdálkodók, afféle tehető parasztok voltak. Nem illettek az Ujfalussy család arcképcsarnokába, főtisztek, alispánok, táblabírák közé. Férjét sem akarta emlékeztetni a jómód forrására s a vagyon eredetére.

Legtöbbit Annuskával, a falusi kiscseléddel társalog. Bár a 17 éves lányka csupán négy elemi végzet, írni-olvasni-számolni jól tud, aminek a bevásárláskor ugyancsak hasznát veszi. Ügyel, hogy a takarítónő a munkáját lelkiismeretesen végezze, főzni is remekül megtanult, nagypolgári mércével mérve is. Az őrnaggyal fölöttébb tisztelettudóan viselkedik, de Herminával közvetlenebb. Naccságos asszonynak szólítja, olykor együtt mennek az üzletekbe, ha kap tőle egy-egy divatból kiment, rá alakított ruhát, szépen megköszöni, és szívesen mesélget, amikor pár nap szabadságáról hazatérve a kisparaszti élet kerül szóba, annak keserveivel együtt. Viszonyuk már az idősebb nővér és a hűg kapcsolatára emlékeztet.

Az őrnagy tisztiszolgája eleinte próbált udvarolgatni neki, de Annuska elhajtotta, mint egy pimasz kandúrt. Közölte: vőlegénye van, a monos-

torapáti Óhegyen saját szőlejtüket munkálják, és jószágot tartanak, szülei egyébként is megölnék, ha viszonyba keveredne. A legénynek csak anynyit mondott:

– Ha még egyszer hozzám ér, szólok az őrnagy úrnak.

A fickó megrémült, és könyörgőre fogta:

– Kérek, ne tedd! Véletlen volt!

– Kerüljön, mint a tüzes vasat! Van a városban elég cemende. Velük próbálkozzon!

Hermína nem féltette, mert tudta, kikezdehetetlen tartású, szigorúan nevelt leány. Jól elvolt a cselédszobában, nagyszülei és szülei megsárgult, mereven pózoló fényképei közt, egy hazulról hozott Szűz Mária-nyomattal meg az asszony ajándékával, a rádióval és a réz vekkerórával, bár magától is hajnalban kel, tejet, péksüteményt vásárol, felszolgálja az őrnagy korai reggelijét, elmosogat, leporolja a bútorokat, és nekiáll ebédet főzni, ahogy a kemény munkához szokott falusiak. Megtiszteltetésnek veszi, ha a nagyságos asszonyt a Margit körúton elkísérheti az országúti ferencesek templomába. Hermína többnyire egyedül megy, férjével csak a nagymisére jár, azért, mert az őrnagy ebben is előírászerűen viselkedik. Szükségesnek tartja, hogy lássák, természetesen díszegyenruhában, akár ritka színházi látogatásaikkor.

Annuskával kimérten udvarias, ahogy a házmesterrel és polgári foglalkozású szomszédaival. Jóformán észre sem veszi, de a lány nem bánja. Inkább azt, ha szép arcát, sudár termetét egy-egy vacsorán az őrnagy vendégei végigmérik, noha tartózkodnak a rosszízű megjegyzésektől. Annál jobban neveltek, egyébként sem óhajtanak régi vágású, merev gondolkodású házigazdájukkal összetűzni.

A közelgő háború az őrnagyot jócskán fölkelkesítette. Az első bécsi döntés szinte lázba hozta, s a felvidéki bevonuláskor magas termete mintha pár centit meg is nőtt volna. Nem győzte dicsérni az egyezményt elboronáló Ribbentrop német és Ciano gróf olasz külügyminisztert. Az ezeréves magyar határ visszaállításért semmit sem tartott drágának, azonfelül gyorsabb előmenetelre számított. Vacsorák és társasági összejövetelek során csakis a revízióról volt hajlandó társalogni, és arról, mit tervez, ha háborús csa-

patszolgálatra vezénylik. Elődei olajképeire úgy nézett, mint a családi hagyomány méltó örököse, magára, mint ízig-vérig katonára. Korábban az Anschlusst, vagyis Hitler bécsi bevonulását is magától értetődőnek tekintette, ugyanígy a zömében német ajkú cseh Szudétaföld bekebelezését. Pár tisztársától elhidegült, csak azért, mert a magyar honvédség felkészületlenségét szóba hozták, s idegenkedtek a náciaktól is. Csúpan a diplomáciai sikert látta, főképp a második bécsi döntés meghozatalakor, Észak-Erdély és a keleti országrészek visszanyerésekor. A honvédséget mozgósították, de rá még nem került sor, mert alakulatát nem irányították a Székelyföldre. Igaztalan mellőzésnek tartotta, így aztán 1940 napfényes őszén rosszabbul már nem is érezhette magát.

Vitéz Oszlányi Kornélnak, a magyar királyi József nádor 2. honvéd gyalogezred parancsnokának vezetésével feladatainak lelkiismeretesen eleget tett, de üres időtöltésnek találta. Fegyelmezettebb annál, semhogy bosszúságát otthon is érzékeltesse, bár Herminának és Annuskának így is volt alkalmuk megtapasztalni. Végül odáig jutott, hogy a hadműveleteket s a maga elgondolásait feleségének is szóba hozta, noha tudta, az asszony nem érti, s nem is kíváncsi rá. Kitergette Közép-Európa nagyléptékű térképét, a helyzetet hosszan magyarázva, mi több még azt sem bánta, ha Annuska is vet rá egy pillantást. Pár tisztársa Észak-Erdélyből küldött leveleit időrendbe rakosgatva gyűjtötte, sűrűn hallgatta a magyar és a német rádió hadijelentéseit, közben türelmetlenül várta, hogy a harcra is sor kerüljön. Kora reggelente fölfutott a Rózsadombra, a laktanya gyakorlóterén a bakákkal végigcsinálta a kiképzést, hetente háromszor úszott, hogy jó karban tartsa magát. A lapokban csak a hadijelentésekre volt kíváncsi, a többit a sporthírek kivételével közönyösen átfutotta. Valósággal csüggött a háborún, bár feleségének azt mondta: pusztán szakmai érdeklődés. Lengyelország 1939 szeptember–októberi német lerohanása ugyan elkedvetlenítette, de arra is talált indokot: így legalább a bolsevik Szovjetuniót kedvező helyzetből kényszerítik térdre. Ugyanakkor a Szálasi-féle hungarista mozgalmat szívből utálta. Kezdeményezőjét nem tartotta úriembernek,

s azt is kifogásolta, hogy vezérkari őrnagy létére kivetkőzött az egyenruhából. 1938-ban a nyilasvezér letartóztatásával mélyen egyetértett, már csak azért is, mert közönséges felforgatónak, hívei többségét tanulatlan proliknak, gyűlölködő kishivatalnokoknak, viceházmestereknek, kocsmapolitikusoknak tekintette. Amikor Szálasi kegyelemben részesült, csak annyit mondott: – Mindegy, milyen a helyzet, jó vagy rossz, ez a csűrhe képes rontani rajta.

1941 nyarán Kassa szovjet bombázása és egy Rahónál elhaladó gyorsvonatra mért légi-csapás után úgy gondolta, eljött az ő ideje. Behívták a Kárpát-csoportba, majd a Gyorshadtesttel az előrenyomuló erőkhöz vezényelték. Korábbi feladatuk a vasútvonalak biztosítására korlátozódott, de az óriási térségben kilenc dandárral lehetetlen boldogulni. Ujfalussy az alakulatok beosztását legjobb tudása szerint készítette el, s maga is őrzározott, egyrészt, hogy példát mutasson, másrészt az ellenőrzés végett. A bakák és a tiszthelyettesek túlbuzgónak tartották, a beosztott tisztok sem kedvelték, de felettesei, kivált Andorka ezredes elégedettségét sikerült kivívnia. Tény, hogy katonáiról lelkiismeretesen gondoskodott, de rideg szűkszavúságával nem szerzett barátokat. Nem is törekedett rá.

Aztán megjött a csikorgó tél.

A bakák dideregtek, az őrzáratok megritkulnak, az ellátás kezdett akadozni. A föltámadó hóviharban a táborból kimozdulni életveszélyes. Katonák tucatjai tűntek el, az embereket fagydagánatok kínozták, s bár a harcok csillapodtak, a tábori kórház nem győzte a betegeket ellátni. Az őrnagy az alakulást ennek ellenére keményen betartatta a térdig érő hóban toporgó őrséggel is. Karácsonykor a tiszteknek sem volt kedvük ünnepelni, de földíszítettek egy fenyőfát, és megtartották az istentiszteletet. Az ezred fölsorakozott, s a misét végigállta, de áhítatról nemigen lehetett beszélni.

Ujfalussy első, egyben utolsó vitájára Andorka ezredessel 1942 január végén került sor. A szovjet ellentámadás a német csapatokat csaknem kivérezte, ezért Hitler Budapestre küldte Keitel tábornagyot, hogy Horthy Miklós kormányzót és Bárdossy László miniszterelnököt újabb alakulatok kiküldésére kényszerítsék. A Barbarossa

hadművelet kudarca meggondolásra készítette a diadalittas náciakat is. Az ezredet a követelés csöppet sem lelkesítette. Hozzá is eljutott Szombathelyi Ferencnek, a Honvéd Vezérkar főnökének megjegyzése: „Eddig azon az állásponton voltak, hogy ha mindenáron részt akarunk venni a háborúban, részt vehetünk, most meg eddigi önkéntességünkből egyszerre köteleltséget csináltak.” Andorka Szombathelyi véleményét a törzskar előtt ismertette, a tisztok helyeslően fogadták, Ujfalussy fejcsóválva ellenezte. Bár nyíltan nem foglalt állást – ahhoz túlságosan tekintélytisztelő –, az ezredesnek mégiscsak szemet szúrt. A gyűlés után magához rendelte, és rámondult:

– Mi kifogása van az elhangzottak ellen?

– Ezredes úr, tisztelettel... Visszanyert területeink ára a háborús részvétel fokozása.

– Tovább.

– Ön is tudja: Keitel megállapodott a románokkal. Csapatokat számos hadosztállal növelik. Ezzel előnyös pozícióba jutnak. Követelik területi épségük garanciáját. Nem hagyhatjuk.

– Őrnagy úr, maga az egyik legjobb tiszt. Mégis, nem gondolja, hogy elhamarkodottan ítélik? A két bécsi döntés megmásíthatatlan. Feltevé, hogy a háborút megnyerjük. De az odébb van. Nem áldozhatjuk föl a honvédségünket.

– Ezredes úr nem hisz a német diadalban?

– Köztünk szólva... Nem igazán.

A két katonára súlyos csönd telepedett. Ujfalussy a közlést döbbenet fogadta. Eddig eszébe sem jutott, hogy a kitüntetésekkel szépen dekorált Andorka a németek Európa-szerte aratott győzelmei után vereségre gondol, mi több ki is mondja. Föl nem foghatta, főtiszt létére hogy képes rá. Végül a feljebbvalója iránti tisztelet győzött. Nem akart, nem is tudott az ezredessel vitába bocsátkozni. Beérte annyival:

– Ha megengedi, álláspontját fontolóra veszem. Addig is ígérem, a magamét nem hangoztatom. Azután sem.

– Köszönöm. Távozzat.

1942 TAVASZÁN ÚGY TÚNT, Ujfalussyt alakulatával együtt szabadságolják, de a kibontakozó hadműveletek miatt csak júliusban került rá sor. A magyar 2. hadsereget 207 500 fővel a ke-

leti hadszíntérre küldték, köztük a magyar 1. tábori páncélos hadosztályt és az 1. repülőcsoportot. Hiába igyekeztek a katonáknak a lehető legjobb felszerelést és fegyverzetet biztosítani, azok többsége a német és szovjet harceszközökkel nem volt összevethető. Az őrnagy hazautazása előtt tudta meg: egy német fronthadosztály 400 teherautóval rendelkezik, a magyarok csupán néhány tucattal, a többi fogatolt. Bár a gyatra útviszonyok közt a kétlovas szekereknek vannak előnyei, lassúságuk és az abrakolás nehézségei miatt az óriási térségben ijesztő hátrány.

Ekkor tapasztalta először, hogy a háború kétesélyes. Az orosz T-34-es páncélosok, a Katyusa rakétavető és a fagyűrő dobtáras PPS-ek sokkal inkább beválnak, mint a magyar könnyűharckocsik, az egyelőre kevés Király géppisztoly és a 35 M puskák. Jóllehet az őrnagy hite megingott, álláspontját nem adta föl. Helytállásáért soron kívül alezredessé léptették elő, s az is bátorította. Hazaérkezése után a többiekkel közös csoportképét végre kiakasztotta, egy kissé megnyugodva: elődeitől nem marad el.

A gyermekáldást nemcsak fontolóra vette, hanem buzgón nekilátott. Úgy vélte, 575 plusz 208 pengőnyi, házasember lévén további 26 pengővel pótlékolt fizetésével megteheti. Hermina is örült, mert kezdte magányosnak érezni magát. Árpád negyvenéves, ő harminchárom, úgyhogy épp ideje –, ha le nem késett róla. Szülei vénülnek, s nem győzik sürgetni, tegyen valamit, szülessen végre unokájuk. Valamelyest férje is közlékenyebbé vált, Annuskával barátságosabb, a szomszédoknak hajlandó visszaköszönni, egy szóval a háború emberibbé tette. Az asszony csodálkozott, merthogy tisztársai inkább megkeseredtek, de Árpád megmagyarázta:

– Tudja, szívem, annyi szenvedést, halált láttam...

– Túl sokat.

– Engedékenyebb lettem. Van a hivatás és van a megértés. Ne menjen egyik a másik rovására.

– Hála istennek! Erre várok, amióta méltóztott elvenni.

Ujfalussy az asszony hangjában megérezte az iróniát, de nem vette zokon. Nemsoká visszavezénylik a frontra, minek ellenkezzen? Tudta, Hermina örülne, ha a kiscselédet egy hétre sza-

badságolná. Segíthetne a szőlőben, vőlegényével is eltölthetne pár napot... Tizenöt pengő jutalommal megfejeelve följánlotta, ha akar, menjen.

Annuska zavartan gyűrögette a kötényét, végül kimondta:

– Alezredes úr, kérem, inkább szüretkor tesszen elengedni. A pénzt nagyon szépen köszönöm. Elküldöm a szüleimnek.

– Ahogy akarja.

A lány pukedlizve távozott. Tudta, az úr másra nem kíváncsi.

Estefelé Herminával fölsétáltak a Rózsa-dombra, elnézegették a Dunát s az égen fölszikkázó csillagokat, hallgatták a város zsongását, és meghitt társalgásba kezdtek. Az alezredes közölte, ideje, hogy az asszony szüleit meglátogassák. Csak annyit tett hozzá, nemsoká visszavezénylik a frontra. Búcsú nélkül nem akar távozni. Feleségének a bejelentés annyira jólesett, hogy hozzásimult, és megpuszilta az arcát. Sosem csókolóztak – annál tartózkodóbbak –, de a könnyű érintés arra emlékeztetett. Az összetartozást a háború minden eddiginél erősebbre fonta.

Másnap reggel vonatra szálltak, és elutaztak Veszprémbe. A két öreg az állomáson várakozott, lányukat átölelték, az alezredes apósával kezét rázott, anyósának meghajlászerűen biccentett, a hordár a bőröndöket betette a tágas Adler limuzinba, fölkászálódtak, és elzötyögtek. A Stummer-ház – szecessziós emeletes villa a Várkerületben kovácsoltvas kerítéssel és ápolt előkerttel – a házaspárt fölkészülten fogadta. A sofőr, a kapus, a szakácsnő, a kézilány meg a házvezetőnő, egy meghatározhatatlan korú kötényes asszony az érkezőket a bejárati lépcsőnél katonákként fősorakozva köszöntötték, és bekísérték az előtérbe. Ujfalussy szórakozottan szétnézett, mintha a házban sosem járt volna, tisztí köpenyét, sapkáját a kapus kezébe nyomta, Hermina kabátját a kötényes asszony lesegítette, besétáltak a szalonba, és a dohányzóasztalhoz telepedtek.

– Árpád, kérem, óhajt egy konyakot? – kérdezte idősb Stummer.

– Köszönöm, de napközben sosem iszom. Mármint szeszt.

– Akkor egy teát?

– Az jólesne.

– Angol szokás naplemente után whiskyzni.

– Úgy van. Ebben a britekkel nagyon is egyet-
értek.

Az öreg intett, a Rosenthal teáskészletet a
szobalányküllemű asszony máris hozta.

A társaságra zavart csönd telepedett.

Végül az öreg belevágott:

– Engedje meg, hogy kinevezéséhez szemé-
lyesen is gratuláljak.

– Igazán kedves öntől.

Újabb sort hallgattak.

Hermina, hogy a feszült várakozást oldja, szü-
lei egészségi állapotáról és az üzletről érdeklő-
dött, apja röviden válaszolgatott, anyja bóloga-
tott, de nem szólt semmit. Egy idő után az öreg
nem bírta:

– A háború a forgalomnak eleinte jól jött. Fő-
képp a németeknek szállítunk, de mostanában
a fizetés késedelmes. Sürgetnek, követelőznek,
de az ellenértéket sem birodalmi márkában, sem
pengőben nem utalják.

Ujfalussy bosszúsan rákérdezett:

– A minisztérium mit szól hozzá?

– Sajnálkoznak. Azt mondják, semmit sem te-
hetnek.

Az alezredest az adásvétel csöppet sem ér-
deкли, de a tisztességtelenség fölháborította.
Nem gondolta, hogy egy nagykereskedő bajba
kerülhet. Bizonyára rendelkezik tartalékkal, bár
az sem korlátlan összegű. Im már nem először
döbönt rá: a németek sem mindenhatók, mi-
közben Magyarország egyre kiszolgáltatottabb.
Rossz érzését nem óhajtotta a családdal meg-
osztani, ezért másra terelte a szót:

– Mondja, apósomuram... Örülne, ha megjön-
ne az unoka?

– Csak nem?

– Igyekszünk.

Az öreg hangjában csöpp keserőséggel vála-
szolt:

– Ideje lenne. De tudja, Árpád, nem a leg-
jobbkor. Pár éve boldog lettem volna, de mi taga-
dás, félek. Rosszabbnál rosszabb híreket hallok.
Frontot megjárt embereim egyre kevésbé hisz-
nek a győzelemben. Hát maga?

– Ha nem is hinnék benne, harcolnék tovább.
A bolsiknál rosszabbat elképzelni sem tudok.
Láttam, mit művelnek a saját embereikkel. A hát-
rálókat meg a szökött hadifoglyokat agyonlövik.
Fogalmuk sincs a rugalmas elszakadásról, vagy
tudni sem akarnak róla.

– Kedves Árpád, ehhez nem értek. De jó hí-
rem is van.

– Éspedig?

– Nem sokkal a háború kitörése előtt tőkém
egy részét Svájcba menekítettem. Eddig nem
igazán került szóba... De tapasztaltam egyet-
mást. Az első háború után megértem az arany-
korona elértéktelenedését. Kezddtem előlről.

– Apósomuram valami hasonlóra számít?

– Biztos vagyok benne.

Ujfalussy sóhajtott:

– Ne fessük az ördögöt a falra!

– A náci meg a kommunisták egymásnak es-
tek, de tudja, kedves Árpád... Ezek ugyanazok.
Ismeri a mondást: a rút a rútnek örül, akkor is, ha
marakodnak.

Erre nem volt mit mondani. Az alezredes a há-
borús témát kerülte volna, de belátta, 1943 nya-
rán az emberek másról sem beszélnek, mindegy,
milyen meggondolásból. Felálltak, kísértáltak a
hátsó kertbe, élvezték a vén hársfák illatát, s a
társalgás oldottabb fordulatot vett. Stummerné a
lányával a háztartásról és a személyzetről cse-
vegett, Ujfalussy meg az öreg a katonaéletről s
az alezredes elhalt szüleiről. A vő ritkán hozta
szóba, ha igen, mélységes tisztelettel beszélt
róluk. Úgy vélte, hivatását és pályafutását ne-
kik köszönheti. A családi hagyomány számára
mindennél többet jelent, szigorú neveltetésével
együtt. Ezúttal kivételesen hajlandó volt fölidéz-
ni pár gyerekkori emlékét, közlékenyebben, mint
máskor, végül a szobalány jelentette:

– Az ebéd tálalva. Fáradjanak be!

– Háborús időkben tán az utolsó – mutatott az
öreg a dúsan megrakott asztalra.

– Ne mondjon ilyeneket! – kérte az asszony.

Nekiláttak, végül érkezett egy üveg pezsgő, a
házigazda egy szemvillanással visszaküldte, he-
lyette konyakot és testes vörösbort hozatott. Úgy
vélte, nincs mit ünnepelni.

Ujfalussyék másnap délben hazautaztak. Ad-
dig a házból ki sem léptek. Az alezredes úgy ter-
vezte, találkozik egy régi ludovikás tisztársával,
de meggondolta magát. Telefonon sem hívta föl.

AUGUSZTUS KÖZEPÉN Voronyezstől délre
a Don-kanyar buján zöldell, a folyó apad, szür-
ke hullámai a homokos szárazulatokat épp csak
nyalogatják. Az ártéren gázlómadarak ácsorog-

nak, a nádasok fölött a lég hangos a cserregéstől, a víz langyos. Az alezredes katonái tikkadtan belefürödtek, s a tapicskolást fröcskölve, kiáltozva élvezték. Ujfalussy közönyösen nézelődött. Talpig felöltözve eszébe sem jutott a bakákhoz csatlakozni, de örült, hogy örülnek. Borús gondolatait elhessegetve lépkedett a parton. A rekkenő nyárban is tartott az orosz téltől – erre felé a mínusz 30-40 fokos hideg sem ritka – s az is zavarta, hogy a csucsjei szovjet hídfőállást nem sikerült fölszámolni. A németek célja: a bakui olajvidék és a Kaukázus elfoglalása a Dontól csapatokat vont el. Az előretörés Sztálingrád irányába lehetővé tette, hogy az oroszok állásaikat megerősítsék, miközben a magyar 2. hadseregnek közel 230 kilométer hosszan húzódó arcvonalt kell tartania, elégtelen létszámmal és fölszereléssel. A szörványos összecsapások különösebb eredmény nélkül jelentős véráldozattal jártak – s ez is hozzájárult Ujfalussy kedvetlenségéhez. Képzett tisztként tudta, az óriási szovjet hátország döntő összecsapásra készül, gyáraik ontják a hadianyagot, újjászervezett hadosztályaik elszántan gyülekeznek, nem szólva a honvédő háború mozgósító erejéről. A bolsevizmus hatékonyságát tisztársaival ellentétben csöppet sem becsülte le. Külsőségeiben a nációknál szegényesebb, szervezetsége is gyöngébb, de az ázsiai tömegek súlya és az oroszok izzó hazaszeretete az erőviszonyokat nem csak kiegyensúlyozza, netán a javukra dönti el. A németek lekötöttsége nyugaton s az angolszászok kitarító ellenállása a győzelmet a távoli jövőbe tolja, mi több meg is hiúsíthatja. Ilyesmiken töprengett, míg a parton lépkedett föl-alá, és hallgatta a vidáman hancúrozó katonákat, közben eszébe jutott, Herminának még nem sikerült teherbe esnie. Kezdett aggódni, hogy a gyermekáldásról lekéstek, és magukra maradnak. Ehhez képest előmenetele másodlagosnak tűnt – amit még egy évvel ezelőtt sem hitt volna.

A halál fuvallata megcsapta a rekkenő nyárban is. Katonái egyelőre nem vettek tudomást róla, mert az életnek kevés kell ahhoz, hogy felülkerekedjen. Elég, ha a fegyverek elhallgatnak, az ég azúrkéken ragyog, a fővenyt hús szellő kavarja, a bólogató nádas épp csak rezdül. Ám a part mentén guggoló ágyúk, a földbe ásott fedezékek, a szögesdrót akadályok, a lőszeresládák, a tábori

konyha kesernyés füstje és a harsány parancsok nagyon is a háborúra emlékeztetnek. A folyón túli területek még halkan morajlanak, csakhogy nemsoká tűzfüggöny, robbanások, géppuskaszorozatok hangorkánjává erősödnek.

Az alezredes kedvetlenül elsétált. Fölmerült benne, hogy a tiszti kintinban kipróbálja az oroszok kedvenc italát, az erjesztett, enyhe alkoholtartalmú kvaszt – egy ruszin szakács készíti –, végül meggondolta magát. Fölment egy alacsony dombra, hogy szétnézzen. A Donon túli pusztaságon csak aprócska ligetek, magányos fák, csenevész bokrok ácsorogtak. A láthatárig nyúló üresség ijesztőnek tűnt. Ujfalussy-nak nem esett nehezére elképzelni: ha megjön a tél, a bevazott síkot szovjet katonák százezrei, harckocsik, nehézágyúk, aknavetők tízezrei özönlik el. Ehhez képest a magyar arcvonalt cérnavékony. Az alakulatok elszórtan állomásoznak, mint a foltok egy ócska terítőn.

Pár hét után a nyár müladozott, föltámadt a hideg szél, és hosszan elnyúló porfelhőket kavart. A táj sivárnak és fenyegetőnek tűnt. A doni kózákok szállásterülete kihaltan nyújtózott a láthatárig. A távolban olykor eldübörgött egy ménes, ostor pattant, harsány kiáltás hallatszott, máskülönben a csöndet csak egy suhogó esőpászma s a közelgő vihar zúgása verte föl. A bakák jókedve úgy elszállt, mint a kihamvadott táborfüstje. Tették a dolgukat, de erősödő nyugtalansággal, egyre kedvetlenebbül. Szabadságotra számítottak, csakhogy senkit sem engedtek el.

Augusztus 7-én megdöbbenő eseményre került sor. A frontra látogató Jány Gusztáv vezérezredes az őt felkereső Illésházy Gábor vezérőrnagyot a helyszínen leváltotta, mert tiltakozni próbált a halálosan kimerült 12. könnyű hadosztály bevetése ellen. A katonáknak négy-ötszáz kilométer gyalogmenet után az urivi hídfőt kellett támadniuk, alig pár hetes kiképzés után, hiányos fegyverzettel. Jány a német követelésre hivatkozott, tekintet nélkül a csapatok állapotára. Az offenzíva totális kudarcba fúlt, a hadosztály súlyos veszteséget szenvedett.

Szeptemberben a tiszti gyűlésen a téli felkészülés kérdéseit vitatták, majd fölkérték az ezredparancsnokot, a meleg holmik küldését sürgesse meg. Vitéz Solymossy Ulászló vezérőrnagy, a 12. könnyű hadosztály parancsnoka szabadkoz-

va közölte: a Honvédelmi Minisztérium mindent megtesz, közben honleányok ezrei kötögetik a gyapjúsálakat, fülvédőket, kesztyűket, varrják a meleg alsót és vattabélést a köpenyekhez. A gyűlés végül nem túl bizakodóan feloszlott, a tisztek alakulataikhoz ballagtak, s a legénységet az elhangzottakról szűkszavúan tájékoztatták.

Novemberben egyik napról a másikra beállt a tél. Egy hajnalon a katonák arra ébredtek, a hó kövér pelyhekben hull, befödi a lóállásokat, a nyirkos fával a gulyáságyúkat alig lehet begyújtani. Páran hógolyózni kezdtek, de a többség borongósan bámulta az ólomszürke égboltot, és halkán káromkodva készült a sorakozóra.

Nem lett belőle semmi. A túlparton feldörögtek a nehézágyúkat, a katonák rohanva igyekeztek fedezékbe. A reggeli elmaradt, a bakák félvakon meredtek a virradatba, fagyott ujjakkal a géppuskákat igazgatták, és várták a parancsot. Az oroszok távolról lőttek, még nem volt kire-mire tüzelni. Ujfalussy távcsövével hiába fürkészte a pusztát, üresen nyújtózott a láthatárig. Később meglátta a közeledő páncélosokat és a hangyák-ként nyüzsgő tömeget, túl messze ahhoz, hogy a lövöldözést viszonzozzák.

– Elterelő hadművelet – morogta. – A hídfőál-lásból akarnak kitörni.

Zászlóalját utasította, induljanak a Scsucsje melletti alakulatok megerősítésére. Tervét Solymossy vezérőrnagy távbeszélőn jóváhagyta, ezek után hosszan elnyúló libasorban megindultak, Ujfalussy az élen, a századok utána. A térdig érő hóban botladozva lépkedtek, míg meghallották a fegyverdörgést. Az alezredes igaza hamar bizonyosodott. Az oroszok aknavetőkkal, páncéltörő ágyúkkal és pattogó sorozatokkal próbálták a hídfőt kiszélesíteni, csak hogy néhányan túlságosan előretörték. Ujfalussyék egy félszázadot bekerítettek, és pergőtűzzel ritkították, míg tucatnyi orosz elhajított géppisztollyal, föltartott kézzel megadta magát. Egy főtörzsőrmester a szakaszával előbbre lépett, és összehúzott szemmel fürkészte a foglyokat, mint héja a mezei pockot. Egyikük, egy 16-17 év körüli suhanc sírva letérdelt. A főtörzsőrmester oldalfegyverével elsőként lőtte agyon, a többieket sorra ledurrantották, közben az ágyúdörgés elhalt, a frontra süket csönd telepedett.

Ujfalussy a felindulástól remegve a tiszteltyettesre üvöltött:

– A hadifoglyokat kímélni kell! Legalább a kölyköt hagyta volna békén!

A főtörzsőrmester halványan mosolygott.

– Alezredes úr, alássan jelentem, minden fegyveres ellenállót a helyszínen ki kell végezni.

– Föltartott kézzel megadták magukat!

– Na és hová vinnénk őket? A táborban nincs elkülönített szállás. Holnap hajnalig megfagytak volna.

Szakaszparancsnoka, egy főhadnagy közbeszólt:

– Alezredes úr, véleményem szerint a főtörzs helyesen járt el.

– Nem féli a gyehennát?

Amaz gúnyosan elvigyorodott:

– A mennyben az időjárás jobb, a pokolban a társaság érdekesebb.

– Egy óra múlva kihallgatáson várom.

– Ahogy óhajtja.

Azonban Solymossy vezérőrnagy a történetekről tudomást szerezve az eljárásnak rövid úton véget vetett. Közölte, bár a módszert elítéli, a kivégzést nem kifogásolhatja. A parancs világos: a támadókat meg kell semmisíteni.

Az oroszok párszor még próbálkoztak a kitöréssel, egyelőre sikertelenül. Fehér köpenyűk jó álca lett volna, de kucsmájukon a zománczott vörös csillag s a koromfekete dobtáras PPS géppisztoly jelenlétüket elárulta a hóban hasalva is. Ujfalussy tudta: ez csupán a frontális támadás előszele. Emberei egyre nyomorultabbul érezték magukat, beleértve őt magát, bár igyekezett titkolni.

Nem ment.

A front felé tartva rettenetes körülményeikért az ukránokat még sajnálták, ám azóta megtapasztalták a szovjet Vörös Hadsereg bivalyerejét, korábbi gyatra felszerelésük és vezénylésük ellenére. Az oroszok morálja és fegyverzete óriásit változott. A megszállt területek vigasztalan nyomora: a düledező viskók, az árnyékszékek hiánya, a patakokban csordogáló szennyvíz, a lakosságot pusztító vérhas, a tífusz, a kolera s a tetvektől folyvást vakaródzó emberek a harcok kimenetelét csöppet sem befolyásolták. A tél a szovjeteknek kedvezett.

A csatározás karácsonykor is folytatódott. Az oroszok később ünneplik, egyébként sem tartják, ráadásul kijutottak a Don-partra, s immár közelről lőtték a gyatra fedezékeikben vacogó, lőszer-

hiánnyal küszködő embereket. Január 15-én a fronton szétfutott a hír: előző nap ifj. Gömbös Gyula huszár főhadnagy, a korábbi miniszterelnök fia életét vesztette. Egy a sok ezer áldozat közt, csak hogy bebizonyította: a háború senkit sem kímél. Tisztek és bakák egyaránt érezték, közeleg az összeomlás, immár nincs miért harcolniuk. Jány vezérezredes kérte a német Cramer hadtest bevetését – a frontszakasz egyetlen tartalékát –, de az ellenlökés totális kudarcba fűlt. 1943. január 18-án a maradék magyar csapatok állásaikat elhagyva rendezetlen visszavonulásba kezdtek. A csikorgó fagy, a messzehordó ágyúk tüze, a sebesen előretörő páncélosok meg az élelmiszerhiány az összekeveredő hadosztályokat tízezerrel pusztította, a végsőkig elcsigázott hadifoglyokról nem is beszélve.

Ujfalussyt és a 2. hadsereg életben maradt katonáit – valamivel több mint 100 ezer főt és 28 ezer sebesültet – vasúton hazaszállították Magyarországra. Maga is csodának tartotta, hogy a hóban vánszorgást, a szerelvények bombázását és a partizántámadásokat sikerült túlélni. Rongyos-tetves köpenyben, húsz kilót fogyva jutott el Budapestre. Háromhetes karantén után bocsátották haza, Herminával szótlan átölelték egymást, az alezredes másfél év után a kádban forró fürdőt vett, magára kapta a házikabátját, és merengve kibámult az ablakon. Felesége alig merte megszólítani. Végül remegő hangon közölte:

- Istennek hála megjött. Maga egy igazi hős.
- Van egy mondás: akik félnek, a bátraknál sokkal rosszabbul járnak. Nem vagyok hős.
- Nekem az.
- Apám ezredesként a Székely Hadosztályban is harcolt. Az első háborút az ottaniak Nagy Verekedésnek nevezték. A mostani még nagyobb. Attól tartok, ezt is elvesztettük.
- Így látja?
- A történetek után nem igazán bizakodom. Egy tucat jó bajtársam odaveszett.
- Borzasztó... Sok tízezerrel együtt.
- Az ő haláluk személyes. A többi hadijelentés.

AZ EGYETLEN JÓ HÍR: Ujfalussyt arany vitézségi éremmel tüntették ki, és ezredessé nevezték ki, együttal tájékoztatták, hogy heteken

belül visszavezénylik a frontra. Feleségével addig is beutalót kaptak a balatonföldvári Horthy Miklós honvédtiszti üdülőbe. A neoreneszánsz stílusú épület a napfényes terasszal, a tükrös, kristálycsilláros ebédlővel és társalgóval, a választékos konyhával, a szolgálatkész személyzettel és a dúsan zöldellő, virágokkal beültetett parkkal a Don-kanyar után meseországna tűnt. Párszor lesétáltak a strandra, az ezredes hosszakat úszott, Hermina inkább megmártózott, s a túlparti hegyekben gyönyörködött. Idejük java részét a kertben töltötték.

A tisztai családokkal ritkán került sor csevegésre. A háború beszüremkedett a falak közé, s javarészt arról volt szó, de Ujfalussy nem akart bekapcsolódni. A beszélgetés részéről rövid megjegyzésekre szorítkozott. Mikor a többiek a táborig postára panaszkodtak, csak annyit mondott:

– Muszka földön ritkán jár.

Más alkalommal szűkszavúan közölte:

– A Donnál nem a kitartással volt baj, hanem a létszámmal és a fölszereléssel.

Mint minden társaságban, itt is akadtak okoskodók. Egy nyugállományú vezérőrnagy hosszan fejtegette, mi hibázott a német stratégiában, és mit kellene az oroszok ellen tenni, de az aktív tisztek mogorván hallgattak. Végül Ujfalussy kedvetlenül kibökte:

– Vezérőrnagy úr elképzelni sem tudja a szovjet tömegharcot, véráldozatra való tekintet nélkül. Nem érzekelte az orosz páncélosok tűzerejét és lendületét. Nem töltött nyolc-tíz órát térdig érő hóban a lövészárokból süllyedve.

– Láttam a híradóban.

– Más látni, megint más megélni.

– Az első háborúban tapasztaltam egyet-mást... Mégis, mi volt a legborzasztóbb élménye?

– A menekülés mínusz 30 fokban Sztarij Oszkolból. De ha megbocsát... Nem óhajtom fölelmegetni.

Felállt, biccentett, és feleségével a karján távoztak.

Otthon a kiscseléd szótlanságát, olykor könnyező szemét Ujfalussy is észrevette. Felesége összepréstelelt száját ugyanúgy, de egyiküket sem akarta kérdezgetni. Megvan a maga gondja, minek vegye a vállára Annuska baját? Tán egy szerelmi ügy, amihez semmi köze.

Pár nappal később Észak-Erdélybe vezényelték. 1944 nyarán az oroszok egyre gyorsuló ütemben közeledtek a határhoz, csaknem az ojtózi szorosig, de közvetlen harcérintkezésre még nem került sor. Az ezredes bajlódott a képzetlen szegényparaszt, kubikos, zsellér kiskatonákkal és idősödő tisztjeivel, de a morál – lévén magyar területvédelemről van szó – óriásit javult. Annak is örült, hogy a hírek szerint a magyar hadiipart csúcsra járatják. A németek a termelést mind erőszakosabban igyekeztek a sajátjukba integrálni, de egyelőre zavartalan folytatódott. Korszerűsítették a Turán harckocsikat, beindult a Zrínyi rohamlövég, a Toldi könnyű harckocsi és a Nimród önjáró légvédelmi löveg gyártása meg a korszerű Botond B csapatszállító szalagrendszerű össze szerelése. Megjelent a behajtható válltámaszú Király géppisztoly, közben akadozva, de megkezdődött a közös német–magyar repülőgépgyártás.

Így aztán az ezredest áthelyezték a Hadianyaggyártás Országos Felügyelőségére. Sokat számított fronttapszatalata, német nyelvtudása és kérlelhetetlensége, merthogy fontos területet bíztak rá. Hozzá tartoztak a csapatok hadiüzemi előadói és a termelésirányítók. Napi tíz-tizenkét órát dolgozott, szükség is volt rá, mert a fegyvergyárakat egyre több bombatámadás érte. Hol Csepelre, hol Győrbe és máshová utazott, oda, ahová az alkatrész-előállítást telepítették. Haza szinte csak aludni járt.

Annuska némasága és kitörő sírógörcsei megdöbbenetették. Felesége a bajról egy szót sem volt hajlandó beszélni, őt meg lekötötte a robot. Úgy tett, mintha észre sem venné, végül visszavezényelték egy harcoló csapattesthez. Részt vett Székesfehérvár visszafoglalásában, majd a dunántúli harcokban, közben sikerült apósáékat Veszprémben fölkeresni. A villát az ágyútűz csodamód megkímélte, de a házvezetőnő meg az öregek már csomagoltak. Épp időben toppant be. Apósa szabadkozott:

– Árpád, kérem, mindenképp értesítettük volna. Herminának már táviratoztunk. Ő pedig megígérte, a Honvédelmi Minisztériumban és a Honvéd Főparancsnokságon tájékozik, de azok sem tudták, ezredes úr hol jár.

– Hol itt, hol ott. Hová szándékoznak távozni?

– Ausztriába, onnan, ha lehetséges, Svájcba. Nem várjuk meg a szovjeteket.

– Jól teszik. Lenne egy kérésem. Kerüljenek Budapest felé, és vigyék magukkal Herminát. Félek, nem tudok gondoskodni róla.

– Épp javasolni akartuk. De mi legyen, ha nem hajlandó rá?

– Közöljék vele: kifejezett óhajom, hogy apósumuramékkal meneküljön. Úgy tudom, alakulatommal együtt kitelepítenek Németországba. Ha megérem, a háború végét ott fogom kivárni. Bárhová megyünk, kutyavilág lesz... De hátha az oroszok nem jutnak odáig. Inkább választom az angolszász hadifogságot, mint a szovjetekét.

– Na és azután?

– Egy idő után jó eséllyel elbocsátanak. Csapattiszt vagyok, a nyilasokkal nem közösködtem. Aztán megkeresem a családot, vagy önök találnak rám. Csak egyet sajnálok, de azt keserve sen.

– Éspedig?

– Hogy el kell hagynom a hazámat. Bolsevik uralom alatt nem élhetek. Még valami. A lakásból, ha a kocsiban elfér, vigyék magukkal az apám olajportréját.

– Kedves Árpád, gondoltam, hogy így akarja. Meglesz.

– Akkor hát jó utat, viszontlátásra. Isten velük.

Apósával kezét rázott, anyósa arcát életében először jobbról-balról megpuszilta, és kihúzott egyenes derékkal távozott.

MÁSNAP a Margit körüti lakásra feszült csend telepedett. Hermina nagy nehezen rászánta magát, hogy szüleivel távozik. Annuskát száz pengővel, egyik bundájával és pár jó állapotú ruhájával akarta elbocsátani, de a lány sírva nemet intett. Az asszony nem értette, végül csupán annyit kért, segítsen apósa olajportréját s a férje tisztársaival közös csoportképét becsomagolni. A lány szótlán ácsorgott, végül nagy nehezen kibökte:

– Naccsaszonyom, bocsásson meg, de nem nyúlok hozzá.

– Szabad tudnom, miért?

– Tuggya, hogy bátyám és vőlegényem odatesztek a Don-kanyarnál. A naccsaszony férje és a hozzá hasonlóak miatt. Tessen elengedni.

– Értem.

Annuska Herminának pukedlizett, pár holmiját, szülei fotográfiáját ócska papundeklibőröndjébe rakosgatta, és könnyes szemmel távozott. Ügyelt rá, hogy az ajtót maga mögött halkán csukja be.

Az ezredes végül Ausztriában esett amerikai hadifogságba. Úgy volt, a nácik a Drezda környékére telepített magyar katonákból szerveznek egy hadosztályt, csakhogy a szőnyegbombázás és a szovjet előretörés megakadályozta. Ujfalussy-nak a Vörös kereszt segítségével sikerült a családját megtalálnia, de nem tartott velük. Kerek perccel közölte: nem hajlandó apósáék nyakán élőködni. Alkalmi munkákat vállalt, 1948-ban kivándorolt Kanadába, egy ízben találkozott

régi parancsnokával, Oszlányi Kornél vezérőrnaggyal, végül Calgaryban egy olajtársaságnál a biztonsági személyzet tagjaként helyezkedett el. 1949-ben megszületett a fiuk, Csaba, közben Ujfalussy belépett a Magyar Harcosok Bajtársi Közösségébe. Gyűléseire eljárt, de ahogy a kölyök cseperedni kezdett, abbahagyta. Csaba katonai főiskolán diplomázott, majd csatlakozott a Kanadai Királyi Lovas Rendőrséghez. Ujfalussy soká tervezgette, amint a szovjetek kivonulnak Magyarországról, feleségével hazalátogatnak, de nem került rá sor. Csaba fia pályafutását megkönnyítendő nevét Chuck Upgradyre angolosította. Ahogy a régóta betegeskedő ezredes megtudta, egy szívroham percek alatt elvitte.

Szalay Lajos: Apokalipszis, 1942